

САМОСТІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В.Г.Кондратюк, О.М.Якубчик

Анотація. У статті на прикладі вивчення курсу «Дошкільна педагогіка та фахові методики» показано специфіку проведення самостійної роботи як форми активізації навчання.

Ключові слова: самостійна робота, самостійно-дослідницька діяльність, професійна спрямованість, самовдосконалення.

Аннотация. В статье на примере изучения курса «Дошкольная педагогика» показано специфику проведения самостоятельной работы как формы активизации обучения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельно-исследовательская деятельность, профессиональная ориентация, самосовершенствование.

Summary. By means of examples in learning the course of pre-school pedagogics and professional methods is shown the specificity of carrying out independent work as the form of educational activation.

Key words: independent work, independently research activity, professional direction, self-completion.

Актуальність дослідження. Забезпечення високої мобільності, конкурентоспроможності, ініціативності майбутніх фахівців є можливим за умов упровадження самостійно-дослідницької діяльності в практику їхньої професійної підготовки. Саме цей вид діяльності сприяє активізації інтелектуального розвитку особистості, формуванню пізнавальних, рефлексивних, пошуково-дослідницьких умінь. Означена проблема пов'язана з таким принципово значущим завданням розвитку національної системи освіти, як підготовка майбутніх фахівців до високопродуктивної професійно-творчої діяльності, у процесі якої актуалізуються вміння генерувати інноваційні ідеї, обґрунтовувати їх практичну цінність. Окрім цього, розв'язання проблеми підвищення ефективності самостійно-дослідницької діяльності забезпечує підготовленість студентів до особистісно-професійного самотворення, самовдосконалення й самореалізації.

Аналіз основних публікацій. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що питання організації самостійно-дослідницької діяльності розглядалися в різних аспектах:

- розкриття наукових засад професійної підготовки педагога (Є.Барбіна, О.Глузман, В.Гриньова, І.язюн, В.Кремень, С.Сисоєва);

- висвітлення теоретико-методологічного підґрунтя оптимізації самостійної роботи учнів і студентів (В.Буряк, О.Мороз, П.Підкосистий, О.Савченко);

- визначення структури й функцій науково-дослідницької діяльності майбутніх фахівців (О.Бережнова, С.Гончаренко, Т.Клавак, В.Краєвський) [3, с.50].

Самостійна робота студентів у сучасних умовах – це один з основних методів самостійного набуття знань. Життям доведено, що лише ті знання, які студент здобув завдяки власному досвіду, думці та дії, будуть насправді міцними.

Результативність самостійної роботи залежить від самого студента, його волі, наполегливості, працелюбності, загальної підготовки, здібностей, умінь самостійно працювати.

Мета самостійної роботи студентів – розвинути здатність організовувати і реалізувати свою діяльність без стороннього керівництва та допомоги.

Проте, мобілізувати професійне самотворення особистості майбутнього педагога, забезпечити необхідне та достатнє стартове підґрунтя для найповнішої самореалізації своїх можливостей у сучасних умовах прогресивно-динамічного оновлення знань, тих процедурно-організаційних засобів, які пропонуються самостійною або дослідницькою діяльністю, видається недостатнім. Виникає необхідність включення особистості в якісно новий вид навчально-пізнавальної діяльності – самостійно-дослідницький – який би інтегровано, цілісно, системно активізував ціннісний, культурний, творчий потенціал майбутнього спеціаліста на суб'єктивному рівні.

Курс дошкільної педагогіки та фахових методик має на меті озброїти майбутніх педагогів основною теоретичною і практичною підготовкою. Крім того, в процесі його опанування студент повинен отримати інформацію про ті чи інші професійні вміння і навички, спостерігати за їх застосуванням у навчальному процесі і, нарешті, навчитися використовувати їх у своїй майбутній

професійній діяльності.

Оскільки такі вміння не тільки виявляються, але й формуються в діяльності, особливого значення набуває активна самостійна робота студентів. Відомо, що, як правило, педагог у своїй педагогічній діяльності використовує ті форми і методи навчання, до яких сам був залучений у процесі навчання. Виконувати настійну вимогу сучасної дошкільної освіти – навчити дітей бути активним учасником життя – може тільки такий вихователь, у якого сформовані навички самостійно-дослідницької діяльності [1, с.6]. Як стверджував К.Д.Ушинський, «особистість може виховати лише особистість» [9, с.185].

Гуманістичні цінності освіти зумовили зміну моделі навчання, суттєвими ознаками якої є створення умов для саморозвитку, самореалізації і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

На основі аналізу наукової літератури, вивчення й узагальнення наукових позицій О.Бережної, С.Гончаренка, В.Краєвського, П.Підкасистого, О.Савченко щодо сутності, структури та функцій як самостійної, так і дослідницької роботи студентів, ми маємо змогу стверджувати, що самостійно-дослідницька діяльність є пізнавальною діяльністю творчого характеру, яка сприяє розвитку методологічної культури особистості, її інтересів; системою критичного мислення, рефлексії, готовності до ефективної реалізації дослідження [3, с.50].

Самостійна дослідницька діяльність (за О.Я.Савченко) може розглядатися як найвища фаза розгортання самостійної роботи майбутніх фахівців на етапі їхнього професійного становлення у вищому закладі освіти [7, с.182].

Постановка проблеми дослідження. На жаль, доводиться констатувати, що сьогодні студенти відчувають труднощі під час самостійно-дослідницької діяльності.

Автори найновіших досліджень у галузі педагогічної теорії досить гостро ставлять питання про розв'язання проблеми активізації навчального процесу в системі вищої освіти з метою посилення самостійності і творчого набуття студентами знань та застосування нових освітніх технологій.

З огляду на вищесказане, у даній статті зосередимо увагу на проблемі формування самостійно-дослідницької підготовки спеціалістів дошкільної освіти.

Мета статті – висвітлити місце, роль і значення самостійно-дослідницької діяльності, визначити ефективні шляхи і методи самостійного набуття знань.

Головним завданням самостійної роботи (СР) студентів є закріплення, розширення та поглиблення одержаних на заняттях знань і самостійне вивчення та засвоєння нового матеріалу без сторонньої допомоги.

Правильна організація самостійної роботи студентів має важливе значення для забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців і формування потреби в самоосвіті. Самостійна робота стимулює особистий розвиток молоді людини, що в кінцевому результаті позитивно впливає на розумові здібності й риси особистості. Вільна від зайвого опікування навчальна робота стимулює вироблення гнучкого, творчого стилю мислення, самодостатності.

Роль цього виду навчальної діяльності особливо зростає сьогодні, коли перед навчальними закладами поставлене завдання сформулювати в студентів відчуття потреби в постійній самоосвіті, що передбачає здатність до самостійної пізнавальної діяльності [4, с.150].

Досліджуючи нормативні документи навчального процесу у ВНЗ I-II рівнів акредитації, ми з'ясували, що значну частину навчального навантаження становить самостійна робота студентів [5, с.16].

У зв'язку з цим перед викладачами дошкільної педагогіки та фахових методик постає необхідність у розв'язанні таких завдань:

- удосконалення організації самостійної навчальної роботи студентів у процесі загальноосвітньої та професійної підготовки;
- виховання в молоді внутрішньої потреби в поглибленні й оновленні власних знань;
- забезпечення набуття студентами вмінь і навичок самостійної роботи;
- формування вміння приймати рішення, конкретизувати завдання, визначати методи і способи розв'язання проблем, які можуть виникнути в професійній діяльності та в повсякденному житті.

Викладачі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, педагогічним кредо яких стала теза: «До творчості студента через творчість викладача», практикують різні види самостійної навчальної роботи студентів:

- самостійна робота відтворювального характеру (репродуктивна), в ході якої студент використовує набуті знання (розв'язування педагогічних вправ, задач; відтворення опорних схем, тексту посібника тощо);

Матеріали конференції

(4-й Міжнародний семінар «Актуальні проблеми професійної освіти: теорія і практика»)

- самостійна реконструктивна робота (студент складає педагогічну задачу, опорну схему, план, тези, анотації, реферати);
- самостійна творча робота, яка вимагає аналізу проблемної ситуації, отримання нової інформації, наприклад, написання курсових та бакалаврських робіт. Під час виконання завдань такого рівня студент самостійно здійснює вибір засобів і методів розв'язання поставленої перед ним проблеми.

Практикою перевірено ефективність обох форм самостійної навчальної роботи:

- аудиторної, що здійснюється в ході навчального заняття, коли викладач може, за потреби, надавати консультацію, доповнити інструктаж, перевірити виконання роботи;
- позааудиторної, тобто тієї, яка виконується студентом у довільному режимі, в зручний для нього час, часто за межами аудиторії (в бібліотеці, ДНЗ).

Подано таблицю, яка включає різні види роботи залежно від форми заняття і його мети.

Таблиця 1

Види самостійної роботи студентів залежно від форми заняття

Форма заняття	Вид самостійної роботи студентів
Лекція	Слухання лекції, конспектування, самостійна робота з літературою і джерелами при підготовці до слухання лекції тощо.
Семінарське заняття	Самостійна робота з літературою і джерелами при підготовці до семінару, написанні доповідей, виступів, рефератів, презентації реферату; дискусія з теми, проблеми тощо.
Практичне (лабораторне) заняття	Опрацювання основної, додаткової і довідкової літератури та джерел; робота з методичними вказівками й рекомендаціями, експериментально-дослідницька робота, оформлення її результатів тощо.
Ділова гра	Розв'язання ситуативних задач і завдань; розподіл ролей і підготовка до виступу; робота з дидактичним матеріалом тощо.
Домашня робота	Самостійна робота з літературою і джерелами; виконання творчих і контрольних завдань; розв'язання задач; виконання тестів; складання бібліографії з теми тощо.

Завдання можуть бути фронтальними, груповими, індивідуальними. Але в усіх випадках необхідно орієнтуватися на зону актуального та зону найближчого розвитку кожного студента.

Принципово важливим у проблемі організації самостійної роботи студентів є питання про роль викладача, про доцільне педагогічне керівництво самостійною навчальною діяльністю студента. З одного боку, допомога і контроль викладача не повинні стримувати ініціативу і самостійність студента, а з іншого – керівництво є необхідним, бо, як свідчить досвід, більшість студентів, особливо молодших курсів, не вміє планувати, організовувати і контролювати свою навчальну діяльність. Саме тому важливим завданням організації дослідницької роботи зі студентами коледжу стало вивчення їхньої готовності до самостійної роботи з навчальним матеріалом, зумовленої наявністю необхідного запасу базових знань, володінням різними прийомами роботи, відповідністю змісту завдань інтересам і потребам студентів.

Диференціація самостійної роботи здійснюється за двома напрямками:

- шляхом ускладнення змісту завдань і, відповідно, операцій мислення та прийомів самостійної роботи;
- шляхом зміни характеру інструктування і зменшення допомоги студентам.

З урахуванням рівня підготовленості студентів передбачаються різні варіанти керівництва їхньою самостійною роботою:

- для студентів низького рівня – визначення мети діяльності, надання зразка, виконання типового завдання, видача готової інструкції (алгоритму дії);
- для студентів середнього рівня – використання плану (алгоритму) роботи з однієї теми для організації самостійного складання студентами плану роботи з наступних тем;
- для студентів високого рівня – формування узагальненого прийому діяльності на основі її аналізу.

Між предметні, внутрішньопредметні зв'язки в ході навчання виступають як важлива дидактична умова оптимізації процесу засвоєння знань, формування узагальнених умінь і провідних якостей особистості студентів – пізнавальної активності та самостійності. Важливість урахування міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків у процесі викладання педагогіки та фахових методик підтверджується тим, що Л.Семешина, Т.Поніманська, Б.Боршанська включають їх в один із принципів освітньої діяльності у вищому навчальному закладі [8, с.39].

Саме тому викладач, який веде заняття зі студентами, прагнучи досягти оптимізації навчального

процесу, його високої ефективності і дієвості, має зробити внутрішньою своєю потребою необхідність знаходження та ефективного застосування в навчанні внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків.

Особливостями завдань міжпредметного характеру як ефективного засобу управління продуктивною пізнавальною діяльністю студентів в аудиторній і позааудиторній роботі є:

- професійна спрямованість їх змісту, яка враховує профіль обраної спеціальності;
- зв'язок із матеріалом лекцій, семінарських і практичних занять;
- урахування наявних знань, попереднього життєвого досвіду;
- новизна і практична значущість.

Формування змісту завдань передбачає включення студентів у конкретну пізнавальну діяльність пошукового і професійного характеру.

Як уже зазначалося, систематичне використання творчих завдань міжпредметного характеру є ефективним засобом активізації самостійної навчальної роботи студентів.

Самостійна робота, як відомо, є однією з організаційних форм навчання поряд із лекціями, практичними заняттями, виробничою практикою, науково-дослідницькою діяльністю. Специфіка самостійної роботи виявляється в тому, що вона пронизує всі інші форми організації навчання, дозволяє конкретизувати, поглибити, систематизувати їх зміст.

Самостійно-дослідницька діяльність у контексті самостійної роботи як організаційної форми передбачає:

- випереджувальне засвоєння інформації, необхідної для ефективного сприймання нового матеріалу (самостійно-дослідницька діяльність, яку викладач пропонує виконати студентам до початку лекції, поглиблює та розширює вже накопичений студентами індивідуальний фонд знань, створюючи таким чином необхідну базу для засвоєння матеріалу лекцій; окрім цього, самостійні завдання проблемного характеру дозволяють створити простір внутрішнього діалогу між викладачем та студентом протягом лекційного заняття);

- узагальнення інформації, яку отримує студент на лекційних і семінарських заняттях, її систематизацію, структурування (окреслена діяльність спрямована на поглиблення отриманих знань, їх інтеграцію);

- контекстуалізацію навчального матеріалу, його зв'язок із професійною діяльністю у всіх ракурсах її виявлення; розширення кола знань студентів із фахово орієнтованої тематики.

Економічна оптимальність лекційних і семінарських занять багато в чому залежить від ефективності самостійно-дослідницької діяльності, що передувала їх проведенню, оскільки вона допомагає структурувати логічні одиниці навчального матеріалу.

У ході самостійно-дослідницької діяльності є можливим формувати теоретичне мислення студентів. На практичних заняттях у контексті самостійно-дослідницької діяльності виникає можливість виробити в студентів уміння систематизувати різні педагогічні явища, виявляти питому вагу кожного з них у цілісному педагогічному процесі, утворювати системи понятійних узагальнень, що відображають повноту функціонування явища. Володіння цими вміннями дозволяє студентам констатувати ефективні засоби оптимізаційного впливу на перебіг явища, результативно розв'язувати педагогічні проблеми.

Суттєвого значення така діяльність набуває в аспекті розвитку інтелектуальної гнучкості, критичності, рефлексивності мислення майбутнього педагога.

У контексті самостійно-дослідницької діяльності є можливим забезпечити формування компетентностей майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, оскільки саме ця діяльність дозволяє оволодівати цінностями, знаннями, пізнавальними і практичними вміннями.

Самостійно-дослідницька діяльність слугує розвитку педагогічної культури майбутніх вихователів, їхніх духовних цінностей, професійної моральності, відповідальності. На етапі навчальної і виробничої практики вона дозволяє осмислити проблемне поле навчального процесу, виокремити актуальні проблеми, проникнути в їх сутність. Студент має можливість включити ці явища, що виникають та досліджуються ним, у широкий контекст педагогічної реальності. У розрізі цієї діяльності утворюється конкурс інноваційних творчих ідей майбутніх педагогів. Виявляються можливості студентів у побудові власних варіантів – версій педагогічних моделей.

Самостійна дослідницька діяльність висвітлює рівень професійної підготовки студента, оволодіння ним ключовими компетентностями.

У системі професійної підготовки педагогів роль самостійно-дослідницької діяльності полягає в тому, що вона дозволяє студентам розкрити свій інтелектуально-творчий потенціал, опанувати стратегіями педагогічного пошуку, забезпечує професійну поінформованість, ерудицію, володіння процедурами наукового пошуку, і це дозволяє йому здійснювати конкуренцію із самим собою, щодня

робити хоча б один крок до свого ідеалу педагога-дослідника.

Висновки:

Як показує практика, інтерес у студентів викликає самостійна та самостійно-дослідницька діяльність, втілена у таких формах і методах:

- наукові конференції з найбільш актуальних або складних для розуміння тем;
- ділові ігри із застосуванням результатів дослідної роботи;
- виставки творчих робіт, де студенти презентують власні проекти, зразки конспектів занять та режимних процесів, альбоми, власні вироби;
- збір наукового матеріалу через вивчення наукової, науково-популярної літератури;
- аналіз результатів дослідження.

Самостійна навчальна робота і самостійно-дослідницька діяльність студентів сприяють:

- розширенню та поглибленню загального і професійного кругозору;
- формуванню вмінь і навичок наукової організації праці;
- оволодінню методикою роботи з навчальними, науковими, методичними джерелами;
- розвитку потреби і готовності до самоосвіти;
- вихованню позитивних особистісних якостей: цілеспрямованості, активності, відповідальності, ініціативності, організованості.

Питання формування самостійно-дослідницької діяльності студентів вивчене недостатньо, а тому залишається в полі зору як науковців, так і педагогів-практиків.

Перспективи подальшої роботи. Надалі необхідно визначити педагогічні стратегії, які забезпечать прогресивну динаміку креативно-дослідницького потенціалу студента.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упор. О.Л. Кононко. – Київ: Світоч, 2008. – 430 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1.: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Князян О.М. Роль самостійно-дослідницької діяльності у системі професійної підготовки вчителя / О.М. Князян // Нові технології навчання. – 2007. – №49. – С.50-54.
4. Ніколаєнко С.В. Особливості організації самостійної роботи студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації / С.В. Ніколаєнко // Нові технології навчання. – 2011. – №68. – С.149-156.
5. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, № 161. – К.: Міністерство освіти України, 1993. – 21 с.
6. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навчальний посібник / Л.П. Загородня, С.А. Титаренко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2010. – 319 с.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
8. Семушина Л.Г. Преподавание курса дошкольной педагогики в педагогическом училище / Л.Г. Семушина. – М.: Просвещение, 1990. – 128 с.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. / К.Д. Ушинський. – К.: рад. школа, 1983.